

OBERHAUSSER, Ann M.; FLURI, Jennifer L.; WHITSON, Risa i MOLLET, Sharlene (2018)

Feminist Spaces: Gender and Geography in a Global Context

Oxon: Routledge, 229 p.

ISBN 978-1138924536

Des del llibre *Geography and Gender: An Introduction to Feminist Geography*, publicat l'any 1984 pel Grup d'Estudi de Dones i Geografia, de l'Institut de Geògrafs Britànics, fins al llibre que ara ens ocupa, *Feminist Spaces: Gender and Geography in a Global Context*, de 2018, han passat més de tres dècades. Totes dues publicacions mostren similituds, però també diferències notables. Més enllà d'un títol semblant amb paraules en comú com ara *geografia*, *feminista* i *gènere*, tenen la mateixa voluntat d'oferir un estat de la qüestió de la geografia del gènere. El llibre dels anys vuitanta va ser una lectura introductòria (com el seu títol indicava), però també imprescindible per entendre quina mirada crítica podia oferir la perspectiva de gènere en l'estudi de la geografia. Després de molts anys, amb noves aportacions teòriques i metodològiques, noves recerques empíriques i nombroses geògrafes feministes arreu del món desafiant la manera convencional d'entendre l'espai i el lloc i compromeses amb el canvi social, arriba el llibre *Feminist Spaces*, les autores del qual ja no són britàniques, sinó americanes, tres acadèmiques d'universitats dels Estats Units i una del Canadà: Ann M. Oberhauser, una de les geògrafes més reconegudes a nivell internacional, amb un llarg recorregut en les investigacions de gènere i actualment directora de la institució Estudis sobre Dones i Gènere, de la Universitat Estatal d'Iowa; Jennifer L. Fluri, de la Universitat de Colorado-Boulder; Risa Whitson, de la Universitat d'Ohio, i Sharlene Mollett, de la Universitat de Toronto. Les quatre autores, des dels seus interessos i la seva formació i experiència, enriqueixen el contingut del

llibre amb múltiples veus (sempre anglosaxones!) i enfocaments.

La diferència amb el llibre dels anys vuitanta i la gran aportació que fan aquestes geògrafes a *Feminist Spaces* és la d'introduir el concepte d'interseccionalitat al llarg de l'obra i ressaltar la importància de tenir sempre present la «diferència» per mostrar que les nostres experiències espacials generitzades no només estan construïdes pel fet de ser dones o homes, sinó també per uns altres factors de diferenciació social, com ara l'etnicitat, la nacionalitat, la religió, la sexualitat, l'estatus migratori, l'edat i la llengua, entre d'altres. Les geògrafes feministes usen el mot *interseccionalitat* per donar a entendre com les identitats són múltiples i com estan configurades a través de relacions de poder, violències estructurals i accés desigual a drets socials, polítics i econòmics. És amb la introducció d'aquesta paraula i d'altres (*masculinitats*, *espais queer*, *reproducció social* i *violència relacional*) on s'observa quina ha estat l'evolució de la geografia del gènere. El paper de la «diferència» i la intersecció de les identitats socials, les relacions de poder que formen les dinàmiques socials a l'espai, les pràctiques i l'activisme social que desafien les desigualtats i les relacions de poder diferents que privilegien certs grups respecte a uns altres són alguns dels aspectes que esdevenen imprescindibles per definir les geografies feministes actuals i que, per aquesta raó, apareixen transversalment a totes les temàtiques presentades pel llibre.

El text s'estructura en vuit capítols. En el primer, d'introducció teòrica, s'hi fa un repàs i un reconeixement de l'existència dels múltiples «feminismes» (socialista, liberal, postestructural, postcolonial, transnacional), considerats en plural per assenyalar la

diversitat de teories feministes, idees, activismes i pensaments que sorgeixen en diferents contextos socioculturals, econòmics i polítics. En els sis capítols següents, que presentarem amb més detall a continuació, s'hi tracten temàtiques que connecten espais diferents, de les globals a les íntimes com ara el cos, passant pels espais de cultura i de producció de la identitat, per exemple: la llar, els llocs de consum i els mitjans de comunicació, la ciutat, el treball, la geografia política feminista i l'ecologia política feminista. Finalment, en el darrer capítol s'hi presenten les conclusions i les reflexions finals, i el llibre acaba amb una citació de la geògrafa feminista Cindy Katz, que fa esment a les diverses estructures de dominació, explotació i opressió que hi ha al món i el paper que hi pot tenir el feminisme i la geografia feminista (amb aliança amb les *black geographies*, les geografies postcoloniales i les de les sexualitats) per fer front a aquestes estructures i transformar-les.

El capítol dedicat al cos —la superfície on s'inscriuen els significats socials, culturals i polítics— presenta les aportacions de les geografies corpòries a l'hora d'examinar com les diferències corporals estan organitzades espacialment i determinades per factors socials, polítics i econòmics. Els nostres cossos estan marcats per la roba que portem, pel color de la nostra pell i dels nostres ulls i per la possibilitat o no d'aconseguir certs productes que ens ajudin a tenir cura del nostre físic. Ens comuniquem a través del nostre cos i els altres ens veuen i ens perceben d'una manera o d'una altra. Les anàlisis espacials dels cossos mostren també com els règims de poder han situat la blancor i la masculinitat en posicions de privilegi, marcant-los com una categoria sense marca. En aquest capítol també es fa referència al concepte de performativitat de Judith Butler, que analitza les maneres com el gènere es manifesta a través dels cossos. Segons la filòsofa feminista, els comportaments s'aprenen i el gènere determina més la manera de fer (actes

repetits associats amb un gènere particular) que no pas la manera de ser (biològicament determinats pels genitals).

Els espais de la vida quotidiana són igualment importants a l'hora de constituir la cultura i de construir la identitat de gènere. El capítol següent se centra en aquests espais —les cases, els centres comercials, els bars, els complexos turístics d'esquí i els fòrums en línia— per mostrar que són crucials en la construcció de significats culturals i en la producció d'identitats de gènere. Les diferències de gènere són produïdes a través de processos culturals, alhora que uns altres aspectes de la nostra identitat (ètnia, classe i sexualitat) són simultàniament creats, desafiat i negociats en aquests espais. El concepte de cultura (conjunt de pràctiques i de representacions socialment construïdes que donen significat a la gent, als llocs, a les activitats i als objectes) és una eina per crear diferència i ens ajuda a definir-nos a nosaltres mateixos en relació amb uns altres grups que són vistos com de «fora» del nostre món. Aquestes qüestions de la identitat i la diferència, així com les connexions que estableixen amb el lloc i l'espai, han estat centrals en la geografia feminista de la darrera dècada.

A una altra escala, el capítol següent gira al voltant del dret a la ciutat (relacionat tant amb l'accés als recursos com amb els drets polítics i de ciutadania), el dret a l'apropiació de l'espai urbà (el dret a viure, jugar, treballar, ocupar la ciutat) i el dret a la participació, enfront de l'ofensiva del neoliberalisme, que es presenta a través de la privatització dels serveis públics, l'eliminació del mercat social i de les rendes baixes, la destrucció de barris de renda baixa o la introducció de comunitats tancades, entre d'altres aspectes. A continuació s'hi mostren els diferents apropaments de la geografia feminista en temes relacionats amb l'economia, el treball i la reproducció social i s'hi explica de quina manera les geògrafes feministes examinen les estratègies econòmiques i les relacions de poder

que impacten i que es veuen reflectides en la reproducció social i la producció.

L'accés al poder polític també ha estat distribuït de manera desigual segons el gènere, l'ètnicitat, la classe i la sexualitat. En el capítol següent s'hi examinen les influències feministes en la geografia política, la geopolítica, les guerres i els conflictes, els aspectes polítics de la vida quotidiana i la intimitat —la reproducció biològica i social—, a més dels impactes dels conflictes geopolítics en les identitats interseccionals de gènere i de la vida quotidiana. Aquest capítol, especialment interessant per la quantitat de nous conceptes que hi són introduïts i explicats de manera clara i entenedora, presenta el *black sense of place* (el procés a partir del qual s'entenen les lluites històriques i contemporànies contra les pràctiques de dominació), el racisme institucional (exemplificat amb la segregació racial de l'apartheid sud-africà o a través de l'empresonament desproporcionat d'homes afroamericans als Estats Units) i les geopolítiques íntimes (que representen les maneres com el control polític, la violència i la seguretat són aprovades per sobre i a través dels cossos).

La pobresa, la degradació ambiental, els conflictes per la terra, la biodiversitat, la conservació, l'extracció, l'acaparament de terres, la (in)seguretat alimentària i el paper que el capitalisme té en la formació de la natura són alguns dels temes tractats en el capítol dedicat a l'ecologia política feminista, un marc útil per veure com les relacions de poder expliquen l'accés als recursos, els significats de la natura i la distribució dels drets per disposar del medi i dels béns naturals. En aquest línia, les geògrafes feministes han introduït el concepte de la interseccionalitat postcolonial per referir-se a la manera com el patriarcat i les pràctiques racialitzades estan arrelades a una genealogia postcolonial que uneix les exclusions de gènere i racials, així com els privilegis i les lluites dins de processos de desenvolupament internacional. L'ecologia feminista política, a més, té en compte les

emocions com una manera de fer visible l'agència de les dones. Les emocions són relacionals i ocupen els espais entre les persones, la natura i els llocs, i ens poden ajudar a entendre les condicions materials de la vida quotidiana i ajudar a prendre consciència de les lluites pels recursos naturals.

La voluntat didàctica del llibre queda palesa en aspectes diversos que presenta, per exemple: els (nombrosos!) conceptes clau definits de manera clara i concisa ressaltats en color blau; els exemples o casos d'estudi emmarcats en requadres de format diferent enmig del text; les activitats proposades per les autores plantejades de manera molt atractiva per fer, individualment o conjuntament, a les aules; uns imatges (fotografies, mapes i dibuixos) molt ben triades per documentar visualment el contingut del llibre, i una llista de lectures recomanades al final de cada capítol.

Finalment, cal assenyalar que el llibre resulta molt recomanable per a estudiants de geografia i ciències socials en general, no només per la voluntat didàctica i el compromís crític que mostra, sinó també perquè presenta uns continguts actualitzats de la geografia feminista especialment en àmbits poc treballats al nostre país des de la perspectiva de gènere, com són els estudis ambientals i la geografia política.

Referencias bibliográficas

WOMEN AND GEOGRAPHY STUDY GROUP OF THE IBG (1984). *Geography and Gender: An Introduction to Feminist Geography*. Londres: Hutchinson Educational Ltd. & Explorations in Feminism Collective, 160 p.

Anna Ortiz Guitart

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

anna.ortiz@uab.cat

<https://doi.org/10.5565/rev/dag.561>

